

lül maradva, lélektanilag elmélyítettebb ábrázolást és kevésbé töredékes-töredezett, összefogottabb szerkesztést.

Katona Ádám

Mándy Ivánról

Csempe-Pempe Mándy Iván egyik regényének a hőse. „Valaha neki is lehetett neve. Miért éppen neki ne lett volna? Csak aztán szétfoszlott, elrongyolódott, mint egy darab papír, amit előbb összegyűrnek, majd apró darabokra tépnek.“ S most ezzel a furcsa névvel téblábol a húszas évek Budapestjének utcáin, terein, Habácsné pincéjében, ezen az éjjeli menedékhelyen, ahol neki ágy vagy matrac sem jut, csak az a lelógó kötél, amibe kapaszkodik, amire éjszakánként, mint egy fogásra, elhelyezi magát, hogy reggel leváljon róla, s folytassa végtelen útjait tereken, utcákon, s főleg a foci-pályák környékén. Ahogyan a regény címe mondja: *A pálya szélén*. Jellemzésére, s a legtöbb Mándy-figura jellemzésére, ezt a pontos címet gyakran vették már kölcsön. Úgy tűnhet, joggal. Csempe-Pempe, Fabulya, Zsámboky, Turcsányi és a többiek mint-ha valóban a „pálya szélén“ élnének. Egy jól körülhatárolható tájon, a Józsefváros bérházai között, kávéházakban, az Arusok terén, szállodákban, idegen szobákban. De a jellemzésül idézett kölcsönszó félrevezethet. Mert mögötte ott a föltevés, hogy e különös hősök számára is van „pálya“, boldogító, üdvözítő középpont, s ahhoz képest vannak a „szélén“, a „margón“, „félrecsúszva“, tévedezve mellékutcákon, életet pótló mozikban, habácsnék pincéjében, idegen szobákban. Meglehetősen szűkös világban tehát. Egy imponáló írói megatalkodottsággal: következetességgel megmutatott világban. Mándy erre a világra figyel, egy öreg bolt csodájára, egy kopott tűzfalra, egy emberi arcra. Mert „mit akarhat egy író?“ — kérdezi egyik vallomásában. „Bármilyen meglepő, írni. A tehetség törvényei szerint“ — mondja. „Az ember felfedezi a törvényeit, és akkor megpróbálhat valamit.“ Hogyan is, milyen törvények szerint, s kicsodát?

„Lehorgonyoztam egy fa előtt. Egyszerű, derék kis fa volt a téren. Sehogy se akart különbözni a többitől. Még sokáig néztem, lassan meggyűlöltem. Már nem is láttam semmit, csak belebámultam a levegőbe.

Otthon elővettem a duplafedeles füzetet. Megpróbáltam leírni a fát. Nem sikerült.

Aztán egyszer láttam valakit. Egy olyan igazi ázott alakot. És akkor megjelent előttem a fa. Ez többet ért minden megfigyelésnél. Megsejtettem valamit abból, amit belső realitásnak neveznek.

Így voltam az utcával is. Le akartam írni a kis szálloda utcáját, ahol akkoriban laktam. Pontosan, részletesen. Tehát úgy gondoltam, hűségesen. Ki-

TÉKA

jesen szubjektív szemlélődés elfoglaltságát. Ehelyett teljes illetékességgel tárják fel egy-egy vidék munkaközösségének — mint szociológiai tényezőnek — belső viszonyait. Az egyén közösségbe illeszkedésének problémája mellett izgalmas és további kutatómunkára ösztönző feladatnak látszik egy időszerű jelenség felmérése: a civilizáció rohamos, de szelektálást nélkülöző beáramlása az elszigetelt, hagyományörző falvakba. Ebben az esetben ugyanis nem lehet egyenlőségjelet tenni műveltség és civilizáció közé. (*Kriterion*, 1972.)

JEAN PIAGET: Epistemologia genetica. — Az alig száz lapnyi könyvecske sűrített összefoglalása a genetikus epistemológiának. Ez az újkeletű határtudomány — amely elválaszthatatlan Piaget nevétől és sokoldalú munkásságától — inkább pszichológiai és biológiai, mint filozófiai jellegű, minthogy az ismeretek létrejöttének folyamatát, az ismeretek különböző formáit, valamint a megismerés biológiai lehetőségeit és feltételeit vizsgálja. Interdiszciplináris tudományág, s jöllehet elsősorban a természettudományokra alapoz, a humán tudományokkal való kapcsolatokat és együttműködést is igényli. Piaget sok vitát kiváltó kiindulótétele: a megismerést nem határozhatják meg önmagukban sem az objektív valóság (a külső lét) sajátosságai, sem pusztán a szubjektum belső struktúrái. A külső csak a belső közvetítésével válik ismertté, viszont mint megismerő struktúra a belső is állandó fejlődésben, alakulásban van. A megismerés tehát konstruktív folyamat, az ismeret a külső és belső struktúrák állandó egymásrahatásának eredménye. A megismeréssel kapcsolatos szerteágazó kérdések helyes megoldását csakis a genetikus

TÉKA

szemlélet biztosítja, s az ezzel kapcsolatos kísérleti kutatások figyelembevételre ma már engedhetetlen minden, a megismerésre vonatkozó elmélet számára. (Dacia, 1973.)

OSKAR SCHOLZ: Atomfizika (Röviden és tömören).

— Oskar Scholz ezzel a munkájával nem óhajt teljes és részletező atomfizikai kézikönyvet adni egy tudását mélyíteni igyekvő fizikus kezébe; célja „röviden és tömören” tárgyalni a fizikának azokat a legfontosabb fejezeteit, amelyek az atomfizika sokrétű problematikájához tartoznak. Az anyag szerkezetének összefogó bemutatását nyújtó első részt részletesebb atomelmélet, majd sugárzástan követi. Bár a könyv mindennek előtt műegyetemi és főiskolai hallgatók, valamint a fizika iránt érdeklődő középiskolások számára íródott, az *Atomfizikában* választ kaphat legtöbb kérdésére a kevesebb fizikai alapismerettel rendelkező, de a korunk tudományai iránt érdeklődő egyén is. A könyv szerkezete lehetővé teszi bizonyos kiragadott kérdések tanulmányozását is, mert az egymást követő fejezetekben a lehető legkevesebb hivatkozás történik az előzőekre. Az olvasónak külön segítséget nyújtának a „nyomdatechnikai fogódzók”, a pirossal bekeretezett képletek, összefüggések és alattuk a képletbe foglalt jelenség megnevezése. (*Műszaki Könyvkiadó, 1973.*)

GROTIUS: A háború és a béke jogáról.

— Szemelvényeket közöl ez a kis kötet a „csodálatos hollandus” latin nyelvű munkájából, az 1625-ben megjelent, a nemzetközi jog alapjait megvető *De iure belli ac pacis* című értekezéséből. Olyan részleteket, amelyek azt bizonyítják, hogy Hugo Gro-

néztem az ablakon, alaposan szemügyre vettem a házakat. Mire az ablakból visszamentem az asztalig, minden kihullott belőlem. Mintha sose láttam volna utcát. Aztán egyszer megálltam egy öreg bolt előtt, és akkor megéreztem az utcát.

Se cselekmény, se fantázia, se megfigyelés.

Maradt a belső világ. Meg ami az élményekből ebbe belefutott.

Egy öreg bolt csodája, egy kopott tűzfalé, egy emberi arcé.

Az utóbbiról: próba közben láttam egy színésznő arcát. Nem volt játékban, magára maradt, és az arca is magára maradt. Fáradt, magányos arc. Beteg, öreg szülők botorkáltak át ezen az arcon. Akiket már nem is lehet kituszkolni, hiába is haltak meg, örökké ott vándorolnak azon az arcon.

S ez, a színésznő arcát megjelenítő miniatűr látomás árulhat el talán a legtöbbet tehetsége törvényeiről. A kihagyásos ábrázolásról, filmszerűségről, líraiságról. Arról, ahogyan Mándy a részletre, a fontosnak minősített mozzanatokra figyelve ír, elhagyva, lehántva a fölöslegest, képkockákat vetítve, s a kimetszett képekből teremtve meg az alakok és történések atmoszféráját. Számára nem az események sora a fontos, hanem a jellem, pontosabban: a figura; s egy-egy ilyen figurát nem esetekkel, eseménysorozatokkal jellemez, hanem atmoszférikusan. Idézett vallomásában Gellérit, Krúdyt említi, „egy bizonyos oldottabb, líraibb prózát”, melynek „semmi köze a hülye, gennyes, »költői« prózához”. A líraiság itt ezt az atmoszférateremtést jelenti. Nem a széljegyzetet, hanem a megjelenített hangulatokat. S azt, hogy a próza e válfájában az írói hitelesség (ahogyan Németh G. Béla e próza-költészet születési helyéről, a századvégi hangnem-novelláról írta) költői módon teremtődik meg, abból fakadva, hogy mindez éppen ő, ez az írói én mondja el. Egy-egy jelző, odavetett hasonlat, szaggatott előadásmód jelentik ennek a hitel- és atmoszférateremtésnek a nyelvi eszközeit. Valamely tárgy, egy utcai pad, ajtó vagy bérház-folyosó rajza ezért és így mondhat el többet a Mándy-írók alakjairól, mint oldalas jellemzés, hagyományos történet.

A *Mi van Verával?* tévérendezője a gang reggéléről akar filmet készíteni:

„— Semmi mást ne pancsoljanak bele, semmiféle hülye történetet. Csak a gang úgy reggel meg az üres lépcsőház. A lépcsőházon átsüt a nap.

— És akkor jön egy pofa.

— Nem jön. Képek a folyosóról, a lépcsőházzal, emeletokről, ajtókról. Ezzel hozom a lakókat. Azokat, akik még most is itt laknak, és azokat is, akik már rég elköltöztek vagy meghaltak.”

Ez a megtalált-megteremtett atmoszféra a változatlan Mándy írásaiban. Innen homogeneitásuk. Mintha egyetlen, mindig újrakezdett művet olvasnánk. Mert Mándy nem novellákat, rövid regényeket ír, hanem ezt az atmoszférát. Tétova életek repeszdarabjaiból — a teljesség paradox megőrzésekként — alkot novellafüzért (*Régi idők mozija; Előadók, társszerzők; Mi van Verával?; Mi az, öreg?*). S a novellákat nem kimódolt tematikus

rend, hanem a változatlan légkör és hanghordozás fűzi össze. Alakjai így vándorolhatnak novellából novellába vagy regénybe, egy látomásba zárva, lakhatatlan hétköznapjaikban.

Csempe-Pempe, Fabulya s a többiek kopott kis hétköznapi alakok, nincs fölsejtlő, vasárnapi lelkiviláguk, rejtező, mélyebb tartalmuk, ahová esettségükből vigasztalásért bepillantathatnának. Mozdulataik vannak, meg terek, utcai pletykák. Mándy ezeket mutatja meg, tartózkodva a „hülye történetektől” meg a „gennyes, »költői« prózától”. De nála a pletykás Arusok terén legendák születnek, s az irónia érzelmes részvétellel ötvöződik. S nem áll meg alakjai valós gesztusainál. E mozdulatok köré a még lehetségeseket sejtető hangulatot kísérli meg odavarázsolni. (Mint például a *Hintázók* álomjátékában; vagy a *Mi van Verával?* novelláiban, az el-tűnt arc igaz természetét nyomozva.)

Idéztük: „Egy öreg bolt csodája, egy kopott tűzfalé, egy emberi arcé.” A keményebb látás arra hajlana, hogy csak az „öreg boltot” vegye észre, mindenféle mögöttes csoda nélkül. Mándy e „csodára” is figyel, ha tétova fintorral is, mert mindig érezte: vajon valóban a látvány, vagyis a pontos írói látomás része ez a mégis megpillantott csoda, vagy csupán pótlás, önkényes belevetítés, „beleemlékezés”. Írásaiban a kemény látás és részvét, tárgyilagos irónia meg együttérzés, önirónia és érzelmesség, a hétköznapi groteszk és a csoda ezért jelenhet meg egybeöttyözve. S e termékeny kettőségből bontja ki ars poeticáját, kopott alakok, terek látványából a vallomást: „Dolgozni kell — nincs más. Meg hünek maradni ezekhez a sokat szenvedett terekhez, utcákhoz.”

Zirkuli Péter

Az Egyesült Államok története

A bukaresti egyetem professzora, Alexandru Vianu első ízben kínál olvasóinknak az Egyesült Államok történetéről olyan könyvet*, melyet egészében román kutató írt. A szerző érdemei azonban túlmutatnak az elsőbbség jussán kijáró megbecsülésen. Mintegy 25 éve két román nyelvű teljes történet forgott közközen, az egyik André Maurois, a másik Alan Nevins és Henry Steele Commager amerikai történészek könyvének fordítása. Ma már mindkettő túlhaladott. Nemcsak azért, mert a második világháborúval befejeződvn, szükségszerűen hiányzik belőlük az oly fontos eseményekkel tel

* Alexandru Vianu: Az Egyesült Államok története. Tudományos Könyvkiadó, Bukarest, 1973.

TÉKA

tius nemcsak a háborút igyekezett törvényes keretek közé szorítani, hanem egy új tudományos diszciplína, a békeku-tatás előfutárai közé sorolható. A szent cél érdekében hosszú természetjogi fejtegetésekre kezd, valósággal udvarol XIII. Lajosnak s végül Istenhez fo-háshzkodik, hogy „töltse meg az isteni és emberi jog ismereté-vel” azokat, akik kezében a kereszténység ügye van. A jog a gyengék menedéke, a nem-zetközi jogot is kis népek fiai alkották meg, Grotius mellett egy másik hollandus, Bynkers-hoek s a svájci Vattel. Koruk, nemzetük eszközeivel „harcol-tak a békéért”. A szemelvé-nyeket Farkas László válogat-ta, a kötethez Demeter János írt előszót. (*Kriterion*, 1973.)

YOLANDA EMINESCU: Pleo-doarii celebre. — Az ókori görög és római, a franciaor-szági és a romániai (ez utóbbi esetben XIX. század végi — XX. század eleji) híres védő-beszédek legjavából válogató szerző — előszavában hangoz-tatott — véleménye szerint könyve megjelenéséig műve-lődési életünk fájó hiányossá-gai sorába tartozott, hogy nél-külöztük a jogi ékesszólás an-tológiáját. S a hiány pótlá-sára irányuló, akadémiai szín-vonalú vállalkozása kétségte-lenül figyelemre méltó, bár — ha lényegileg és műfajilag — összefüggőbb beszédekét tal-ló, igyekezete talán még meggyőzőbb lett volna (reng-eleg válogatás-variáns képzel-hető el: nem elvetendő a „poli-tikai perek” csoportosítás, még akkor sem, ha egy ilyen sze-lekció nemritkán éppenséggel a jogi szellem csodájának ta-núságait prezentálhatja, sőt, épp en ettől még tanulságosabb lehet, kiváltképpen ha *ad usum delphini* készül). Persze, Yo-landa Eminescu egyebekben meggyőző érvelése sem feled-tetheti el, hogy azért nem ép-pen csak a jogi ékesszólás hi-